

Ничка БЕЧЕВА (София)

ЗА ОТРАЗЯВАНЕ НА ВАРИАНТИТЕ В БЪЛГАРСКИЯ ТОПОНИМИЧЕН РЕЧНИК

Преди да говорим за отразяването на вариантите в бъдещия български топонимичен речник, би трябвало да уточним понятието вариант, а също така и неговите разновидности.

Всеки от изследвачите на българската топонимия в работата си по събирането и обработването на местните имена се е сблъскавал с факта, че често един и същ обект е назоваван с различни имена или с разновидности (фонетични, морфологични, словообразователни) на едно и също име. От друга страна, редица обекти, намиращи се на различни места, често твърде отдалечени едно от друго, имат еднакви имена. В почти всички излезли досега топонимични проучвания за местно име (топоним) се смята названието на един обект, като само фонетичните му варианти се дават заедно с основното име. Ако този обект има друго, съществено различаващо се от първото, име, то се дава в отделна речникова статия на съответното азбучно място и се свързва с основната с препратка. Повечето автори го броят за отделен топоним. Почти всеки изследвач има свои критерии за съставянето на речниковата статия и за това как да бъдат представени вариантите.

В работата си „Топонимията на Първомайска околия“ И в. Д у р и д а н о в обръща внимание на т. нар. двойни местни названия. Той изброява четири причини за появата и успоредното съществуване на подобни имена, като подчертава, че те, „макар и различни по изходно първично значение, са всъщност синоними с оглед на тяхната номинативна функция“¹.

Повечето изследователи под топонимичен вариант разбират някои фонетични различия в името на един и същ обект. Обаче в рецензията си за работата на Д. Михайлова „Местните имена в Михайловградско“ М. М л а д е н о в посочва: „В изследването според авторката са включени 7049 имена от около 63 селища, но не е много ясно кое е отделно местно название и кое е негов вариант. Изглежда, че по-скоро са посочени 7049 обекта, които са били назовани, защото напр. Габар, Габер, Габеро, Габър, а също така Габрак, Габрако се сочат като отделни местностни названия“².

Ясно е, че тук понятието вариант е доста широко и включва не варианти на името на един обект, а варианти на самото название, на апелатива, който функционира като топоним, независимо от това колко и какви обекти назовава.

В цитираната вече работа Ив. Дуриданов конкретизира, че „Еднаквите по гласеж и форма названия са броени отделно само ако се отнасят до различни обекти“, т.е. той ги смята за отделни имена, а не за варианти на едно и също име³.

Подобно е схващането на З. Р у б ц о в а⁴, която разглежда няколко типа топонимични варианти – морфолого-синтактичен, словообразователен, фонетичен, правописен, флексиен и акцентен. За основа на проучването ѝ служат селищни имена, отразени в различни списъци и карти. Като варианти тя разглежда разновидности в названието на едно и също населено място, т.е. като варианти са посочени съответно Волокитини Кустичи и Волкустичи, Журавовичи и Журавлевщина, Парахонск, Порохоньск и Порохонцк и т. н.

Още по-категорично е мнението на Р. Щ р а м е к, който посочва, че се смята за аксиома: колкото са назованите обекти, толкова са местните имена и съответно толкова са и заглавните думи в речника⁵.

Вероятно подобен трябва да бъде подходът и при отразяването на вариантите в българския топонимичен речник. В българската топонимична система също могат да бъдат разграничени няколко типа варианти – фонетичен, морфологичен, словообразователен, акцентен, лексически, като отразяването им в речника трябва да следва едни и същи принципи.

Ще посоча няколко примера със селищни имена, които са

взети от „Речник на селищата и селищните имена в България 1878-1987“⁴⁶. Тук при всяко име се дават и вариантите, които са групирани в основната речникова статия, чието заглавие е официалното име на селището. Вариантите са изведени и на съответното си азбучно място и са свързани с препратка с основната речникова статия. Така напр. в общ. Червен бряг е посочено с. **Бресте** (вар. **Бреске**), в Тервелско – с. **Брестница** (вар. **Брестица**), в Ботевградско – с. **Литаково** (вар. **Лютаково**). За с. **Люляково**, общ. Генерал-Тошево, е посочено, че погрешно е записано **Лиляково**, официално е преименувано така (**Лиляково**) през 1906 г., а през 1966 г. – отново на **Люляково**.

Ако приемем, че за варианти трябва да бъдат смятани всички имена, образувани от конкретен апелатив по определен модел и назоваващи различни обекти, затрудненията биха били значителни. Така напр. в цитирания Речник са посочени шест населени места, чиито имена представляват прилагателно, образувано от съществителното **бряст** и наставка **-ово**: **Брестово** – едно в общ. Симитли, а другото е било в общ. Ивайловград (заличено през 1937 г.), **Брястово** – съответно в общ. Минерални бани, Хасковско, и в общ. Балчик. Отделно има други две села – в Новоагорско **Брястово** (вар. **Брестово**), и в Ловешко – **Брестово** (вар. **Брястово**).

Тук възниква и проблемът за езиковата норма. В по-голямата си част селищните имена отразяват особеностите на съответния говор и е трудно да се прецени дали основната речникова статия да бъде напр. **Брегово** (град в Михайловградска област) и там да се изброят и останалите – **Брегово**, общ. Кирково, с. **Брягово**, съответно в общ. Джебел, Първомай, Хасково, или обратно – заглавката да е **Брягово**.

Още по-сложно е с обектите, които имат по няколко варианта на имената си. Така напр. гр. **Белослав**, Варненско, преди Освобождението е бил известен с имената **Гебедже** и **Белово**, преименуван е на **Белево**, (вар. **Белевско**) през 1882 г. и на **Белослав** през 1940 г. Подобно е положението и с името на днешния **Михайловград**, известен в миналото като **Голяма Кутловица** (вар. **Кутловица-голяма**) и **Фердинанд**, а сега отново има предложение за преименуването му.

Повечето от вариантите, специално на селищните имена, не функционират едновременно. Напр. днешното с. Тракийци, Грудовско, от основаването си до 1950 г. се е наричало Лясково (в Речника – Лесково); с. Брезовица, Пловдивско, до 1971 г. е било Брезово и т. н. Понякога вариантите са от различни езици, напр. с. Българи, Мичуринско, до 1934 г. се е наричало Вулгари, а също така и всички турски селищни имена, които са били заменени или възстановени с български след Освобождението от турско робство.

Без съмнение, всички топонимични варианти трябва да бъдат отразени в бъдещия речник. Би било добре, ако те се групират при всеки назован обект, а също така се изведат и на съответното азбучно място и се свържат с препратка с основната речникова статия. Така речникът би станал твърде удобен за ползване и би отразявал в голяма степен както богатството, така и тенденциите в развитието и функционирането на топонимичната система.

БЕЛЕЖКИ

¹ Д у р и д а н о в, И в. Топонимията на Първомайската околия, Годишник на Софийския университет, Филологически факултет, 52/2, 1958, 110-111.

² М л а д е н о в, М. С л. Съпоставително езикознание, 1986, № 4, 108.

³ Д у р и д а н о в, И в. Цит. съч.

⁴ Р у б ц о в а, З. В. Типы варьирования в белорусской и русской топонимии. Ономастика. Типология, стратиграфия. М., 1988, 52-65.

⁵ Ш р а м е к, Р. Теоретические и методологические принципы составления славянских ономастических словарей. Перспективы развития славянской ономастики. М., 1980, 71.

⁶ М и ч е в, Н. и П. К о л е д а р о в. Речник на селищата и селищните имена в България 1878-1987, С., 1989.

СЪКРАЩЕНИЯ

вар. – вариант

общ. – община